

Więcej niż karton. O Europejskim liderze wzrostu Marcina Piątkowskiego

DOI: <https://doi.org/10.14394/etyka.1320>

 Michał Pawłowski, European University Institute, Florencja

Informacje o książce:

Marcin Piątkowski

Europejski lider wzrostu. Polska droga od ekonomicznych peryferii do gospodarki sukcesu

Tłumaczenie: Michał Lipa

Wydawnictwo Poltext

Miejsce i rok wydania: Warszawa 2019

Liczba stron: 444

Istnieje kilka powodów, dla których książka *Europejski lider wzrostu. Polska droga od ekonomicznych peryferii do gospodarki sukcesu* zasługuje na uwagę etyków, etyczek, filozofów społecznych. Przede wszystkim stanowi ona istotny wkład w badania nad związkami między nowoczesną państwowością a kapitalizmem i demokracją, zależnościami między ustrojami oligarchicznymi a inkluzywnymi, a także nierównościami społeczno-ekonomicznymi. Tym samym, mimo iż nie dotyczy bezpośrednio zagadnień etycznych, oferuje cenny materiał empiryczny badaczom zainteresowanym teoriami sprawiedliwości i systemowymi uwarunkowaniami ich realizacji. Na ów materiał składają się w dużej mierze rzadko zamieszkujące społeczną wyobraźnię dane statystyczne – zaprezentowane w ramach rozbudowanego modelu teoretycznego, każą one radykalnie przeorganizować nasze struktury myślenia na tematy, w których, zdawało się, wszystkie role w dyskursie publicznym zostały już dawno rozpisane.

Nie należy też zapominać o ścisłych związkach łączących ekonomię u jej zarania z filozofią moralności. Nie przypadkiem *Teoria uczuć moralnych*

Adama Smitha poprzedza, kluczowe dla rozwoju współczesnych nauk ekonomicznych, *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów* jego autorstwa, zaś do dziś podobne powiązania można dostrzec w głównym nurcie (mikro)ekonomii, w której zupełnie dobrze ma się stara, utylitarystyczna koncepcja kwantyfikacji użyteczności.

Książka Marcina Piątkowskiego stanowi przykład dość nieczęstego wciąż zjawiska w obiegu wydawniczym: napisana przez polskiego ekonomistę praca została pierwotnie wydana w 2018 roku przez Oxford University Press pod tytułem *Europe's Growth Champion: Insights from the Economic Rise of Poland*, spotykając się z dużym uznaniem ekspertów¹, a dopiero w kolejnym roku wydawnictwo Poltext udostępniło ją polskiemu czytelnikowi, w tłumaczeniu Michała Lipy. Piątkowski przedstawia w niej źródła i historię polskiego sukcesu gospodarczego po roku 1989, sukcesu, jak twierdzi, bezprecedensowego, a jednocześnie wciąż mało dostrzeganego. Jak jednak przyznaje we wprowadzeniu, ma on również nieco ogólniejsze zamiary. Książka stanowi bowiem wkład do dyskusji toczonej przez ekonomistów (w zasadzie od samych początków tej dyscypliny) o przyczynach bogactwa i ubóstwa narodów. Najbardziej interesująca zdaje się jedna z głównych tez Piątkowskiego, stwierdzająca, że choć okres realnego socjalizmu w Polsce pozostawił bezpośrednio po sobie zrujnowaną gospodarkę (31% średniego dochodu *per capita* zachodnich społeczeństw), to na głębszym poziomie dziedzictwo tego okresu okazało się solidną podstawą dla szybkiego i inkluzywnego wzrostu, który nastąpił później. „Komunizm stworzył bowiem pierwsze w historii kraju społeczeństwo inkluzywne i zerwał ze starym, feudalnym systemem politycznym i gospodarczym, który przez wieki utrzymywał Polskę (i inne kraje Europy Środkowo-Wschodniej) w stanie zacofania”, pisze Piątkowski (2019, s. 146). Książka ta stanowi więc kolejny cenny głos w dyskusji nad polską samoświadomością, tym razem z perspektywy ekonomisty, po *Fantomowym cielem króla* Jana Sowy (2011) oraz *Prześlionej rewolucji* Andrzeja Ledera (2014). Dlatego też, choć jest tekstem na pierwszy rzut oka niefilozoficznym, warto przyjrzeć jej się bliżej.

¹ Ciepło wypowiadają się o niej m.in. Olivier Blanchard, były główny doradca MFW oraz Branko Milanović, obok Piketty'ego jeden z czołowych badaczy nierówności dochodowych.

Europejski lider wzrostu jest pracą powstałą w ramach zyskującego coraz większe uznanie paradygmatu w ekonomii, Nowej Ekonomii Instytucjonalnej (NEI)². Tym, co charakteryzuje NEI, jest – dla większości ludzi może dość oczywiste, jednak przez samych ekonomistów głównego nurtu dość długo ignorowane – przekonanie, że instytucje, rozumiane jako przepisy prawa, normy społeczne, religia i kultura, mają kluczowe znaczenie dla rozwoju gospodarczego. Są to stworzone przez ludzi „zasady gry”, jak definiuje je klasyk tego podejścia, Douglas North (1992, s. 4). Piątkowski rozbudowuje popularny wśród ekonomistów model rozwoju instytucjonalnego Acemoglu, Johnsona i Robinsona (2005), proponując uzupełnienie go o szereg czynników, w tym przede wszystkim o rozróżnienie na społeczeństwa oligarchiczne i inkluzywne. Pierwsze z nich charakteryzują się tym, że instytucje kształtowane są przez niewielu i dla niewielu (i podobnie dzielony jest też dochód narodowy), zaś te drugie wyróżnia większy egalitaryzm zarówno w sferze udziału w wypracowanych zyskach, jak i możliwości kształtowania życia społeczno-politycznego przez różnych aktorów. Jedynie w społeczeństwach inkluzywnych możliwe jest wypracowanie instytucji długookresowo wspierających rozwój gospodarczy (Piątkowski 2019, s. 41). Jak przekonuje Piątkowski, tylko trzy spośród ponad czterdziestu państw o wysokich dochodach według definicji Banku Światowego (Wielka Brytania, Francja, Holandia) zdołały przejść od instytucji oligarchicznych do inkluzywnych na drodze reform wewnętrznych. Pozostałe potrzebowały do tego albo zewnętrznej interwencji wojskowej, albo przynajmniej jej groźby (Piątkowski 2019, s. 45). Prawie nigdy transformacja ta nie dokonywała się bez gwałtownej przemocy. Tym, czym dla Francji była Wielka Rewolucja, dla Korei Południowej interwencja Stanów Zjednoczonych oraz zagrożenie ze strony północnego sąsiada, a dla całej Europy Zachodniej czarna śmierć³, był dla Polski okres rządów PZPR. Warto w tym miejscu zaznaczyć duże podobieństwo tego twierdzenia do tezy Ledera, wedle której w latach

² Obecnie, po przyznaniu łącznie ośmiu Nagród Nobla naukowcom reprezentującym NEI (Gunnarowi Myrdalowi, Friedrichowi von Hayekowi, Herbertowi Simonowi, Jamesowi Buchananowi, Ronaldowi Coase'owi, Douglasowi Northowi, Elinor Ostrom i Oliverowi Williamsonowi), może ona być uznana za część ekonomicznego *mainstreamu*.

³ Która, gwałtownie zaburzając równowagę społeczną, przyczyniła się do późniejszego powstania kapitalizmu.

1939–1956 dokonała się w Polsce rewolucja przeprowadzona rękami obcych. Można również zażartować, że odwrotnie niż u Marksa, u Piątkowskiego socjalizm to konieczny etap na drodze do kapitalizmu, niepozbawiony osiągnięć.

Nie chodziło bowiem tylko o sam wstrząs. Pozytywnym dziedzictwem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej było faktyczne zlikwidowanie feudalnych stosunków produkcji poprzez przeprowadzenie bezpośrednio po wojnie reformy rolnej (Piątkowski 2019, s. 132–134), upowszechnienie szkolnictwa (wzrost odsetka studiujących z 1,2% populacji w 1935 do 14% w 1970; we Francji odpowiednio 2,4% i 20%; Piątkowski 2019, s. 133) i opieki zdrowotnej, emancypację kobiet, a także, co nie bez znaczenia, doprowadzenie do jednej z relatywnie największych transformacji społecznych w dziejach ludzkości (w latach 1950–1970 ze wsi do miast przeprowadziło się ok. 5 milionów osób, czyli blisko 20% populacji; Piątkowski 2019, s. 267). Zmiany te wytworzyły kapitał społeczny, który po liberalizacji i otwarciu rynków, przeprowadzeniu skutecznych i przejrzystych na tle regionu reform, a także dzięki długookresowej konwergencji instytucjonalnej względem zachodnich porządków prawnych, wywołanej opartym na mocnym konsensusie społecznym pragnieniem dołączenia do Unii Europejskiej, zaowocował bezprecedensowym wzrostem. Realny PKB *per capita* urósł między 1989 a 2016 rokiem o 226%, a w 2017 roku polski dochód na osobę w porównaniu do Europy Zachodniej osiągnął najwyższy poziom w swojej dotychczasowej historii: 57% lub 65% w zależności od użytej metodologii (Piątkowski 2019, s. 162–163). Jednocześnie w porównaniu z innymi krajami regionu i świata wzrost ten był relatywnie inkluzywny (mierząc m.in. wzrostem mediany czy dziesiątego centyla dochodów; Piątkowski 2019, s. 174–176).

Piątkowski, poza przeprowadzaniem ekonomicznej analizy sukcesu gospodarczego Polski po 1989 roku i jego źródeł (leżących w skutecznie przeprowadzonych reformach i pozytywnej spuściźnie PRL), przedstawia szereg prognoz dotyczących dalszego rozwoju Polski wraz z pewnymi wskazówkami. Ponadto w jednym z początkowych rozdziałów analizuje on głębsze przyczyny długotrwałego zapóźnienia gospodarczego Polski, sięgające Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Warto zwrócić uwagę na tę część niestety nie ze względu na jej zalety, lecz raczej pewne mankamenty. Choć Piątkowski zdaje się zasadniczo trafnie

oddawać stan rzeczy, opisując zawłaszczenie państwa przez szlachtę i podporządkowanie systemu gospodarczego jej partykularnemu interesowi, jego analiza sprawia wrażenie dosyć pobieżnej. W przeciwieństwie na przykład do wspomnianego już Sowy prawie nie przywołuje dorobku polskich powojennych historyków gospodarczych, co nie obchodzi się bez straty dla prezentowanego wywodu. Z drugiej strony, większość uproszczeń⁴ tego rozdziału można wytłumaczyć faktem, że książka była pierwotnie adresowana do anglojęzycznego czytelnika, niekoniecznie zainteresowanego szczegółami polskiej historii XVI czy XVII wieku.

Książkę Piątkowskiego, poza skrupulatnością oraz twórczą odwagą myślenia (w końcu nieczęste jest wśród ekonomistów głównego nurtu zwracanie uwagi na jaśniejsze strony PRL), pozytywnie wyróżnia również duża świadomość metodologiczna, interesująca zwłaszcza dla filozofów. Dwa pierwsze podrozdziały jednego z rozdziałów poświęcone są filozoficzno-ekonomicznemu zagadnieniu miar i wskaźników (s. 148–160), zaś w dalszej części (s. 322–323, 332–334) autor przestrzega przed zbytnim zawierzaniem teoretycznym wywodom ekonomistów oraz zwraca uwagę na najczęściej popełniane błędy poznawcze przy interpretowaniu prognoz ekonomicznych. Zarazem, choć nie rozwija tej myśli i w zasadzie wyrażona jest ona wyłącznie *implicite*, zdaje się sugerować, że dużą część prac ekonomistów charakteryzuje specyficzna performatyka, nieco w duchu metodologicznego twierdzenia Milтона Friedmana, że nieistotne są założenia modelu, a jego implikacje (Friedman 1966). Piątkowski przekonuje, że chociaż niejednokrotnie ekonomiczne rankingi oraz kryteria nie odzwierciedlają dobrze rzeczywistości (jako przykład podaje ranking *Doing Business*, oceniający łatwość prowadzenia działalności gospodarczej w danym kraju; Piątkowski 2019, s. 335–336), to mogą przyczynić się do poprawy sytuacji, zachęcając decydentów do podjęcia działań w odpowiednim kierunku. Dobre rankingi czy miary niekoniecznie prawdziwie opisują rzeczywistość, ale skutecznie zachęcają do „prawdziwych” działań.

Kolejnym istotnym założeniem, które czyni Piątkowski, jest (również niesformułowany wprost) słaby determinizm jego diagnozy. Przedstawiając na początku książki ogólną teorię rozwoju

⁴ Jak na przykład fragmenty poświęcone szlachcie w XIV wieku na s. 91.

instytucjonalnego i swoją modyfikację tego modelu, stwierdza, że państwa mogą utknąć w „oligarchicznej pułapce”. Trwałe okazuje się też przejście do formy społeczeństwa inkluzywnego. Autor zwraca co prawda uwagę, że niewykluczony jest w przyszłości ruch w przeciwną stronę, jeśli światowe nierówności dochodowe będą dalej się pogłębiać (Piątkowski 2019, s. 49, 65), ale możliwość ta nie jest przez niego szerzej omawiana, ani tym bardziej mocniej osadzona w zaprezentowanej teorii. Widać to jeszcze wyraźniej w poświęconej jego książce rozmowie z „Kulturą Liberalną”. W wywiadzie tym przekonuje, że mimo wielu godnych krytyki działań obecnych polskich władz, kraj znajduje się na właściwym kursie gospodarczym i w zasadzie trudno, by jakakolwiek władza zaszkodziła temu stanowi rzeczy (Sawczuk, Piątkowski 2019)⁵. (To z kolei stoi w pewnej sprzeczności z rozdziałem 8, w którym pomimo tego determinizmu formułuje on trzy różne warianty prognozy dalszego wzrostu gospodarczego Polski, wahające się między 80 a 100% średniej dochodu państw zachodnich w roku 2040. Dlatego nazywam ten determinizm słabym).

Niestety, przedstawiając książkę Piątkowskiego, trzeba również wspomnieć o pewnych jej elementach nieprzyjemnie rzucających się w oczy. W polskim wydaniu można znaleźć błędy redaktorskie, chociażby w postaci błędów w tabelach (jak na przykład na Rysunku 7.9 ze strony 308). Wyraźna jest również skłonność autora do korzystania z Wikipedii oraz szeregu innych popularnych źródeł internetowych. Może to niepotrzebnie wywoływać wątpliwości co do jakości przeprowadzonej analizy, choć Piątkowski bardzo obszernie wykorzystuje w swej pracy fachową literaturę przedmiotu. Razi również kolokwialny czasami styl, zawierający dość dużo przysłów, anegdot z życia codziennego czy żartów. W moim odczuciu przyczyną może być fakt, że jest to tłumaczenie: taki język znacząco odbiega od standardowej stylistyki polskich tekstów naukowych, jednak w anglojęzycznej literaturze jest nieco częściej spotykany. Dotyczy to zwłaszcza prac pisanych przez ekonomistów, którzy powszechnie postrzegani są jako wyzbyci uczuć i pozbawieni

⁵ W swojej książce (s. 328) Piątkowski dość zachowawczo odnosi się do efektów niszczenia instytucji przez rząd PiS. Stwierdza, że z oceną rezultatów tych działań trzeba jeszcze poczekać (zaznaczając, że mówi to na początku 2017 roku).

humoru badacze ilościowi. Często wplatają oni żarty i anegdoty do swoich wywodów, aby choć częściowo zaprzeczyć temu wizerunkowi.

Wreszcie, zwłaszcza w porównaniu z książkami Ledera oraz Sowy, we fragmentach *Europejskiego lidera wzrostu* dotyczących kultury i jej wpływu na rozwój gospodarczy często przywoływane są przykłady bardzo ogólnikowe, niepozwalające przedstawić pogłębionej analizy polskiej kultury na jej przecięciu ze zjawiskami o charakterze gospodarczym. Z drugiej strony, może nie powinno to razić, skoro Piątkowski pisze swoją pracę jako ekonomista (choć instytucjonalny), nie mając aspiracji podobnych tym Sowy, aby zaproponować „unidyscyplinarny” aparat badawczy (Sowa 2011, s. 30). Tym niemniej, chciałoby się więcej: pełniejsze wykorzystanie aparatu kulturoznawstwa czy socjologii jakościowej zdecydowanie wzbogaciłoby analizę Piątkowskiego, przesuwając ją prawdopodobnie blisko granicy tego, co na temat badanego problemu można jeszcze powiedzieć. Zestawienie *Europejskiego lidera wzrostu* z pracami Sowy oraz Ledera może jednak znacząco poszerzyć perspektywę badawczą, mimo dzielących je różnic metodologicznych.

Piątkowski napisał książkę niebywale optymistyczną zarówno w odniesieniu do niedawnej przeszłości, jak i przyszłości. Z pewnością stanowi ona wartościowy głos w ekonomicznych dyskusjach, czego dowodzi uznanie, z jakim spotkała się już wśród ekspertów w tej dziedzinie. Co równie ważne, może ona także stanowić bezcenną wskazówkę dla decydentów. Jednocześnie, jak jestem przekonany, dzięki niebanalności stawianych tez, ich dobremu empirycznemu ugruntowaniu oraz dużej świadomości ograniczeń wykorzystanych narzędzi, *Europejski lider wzrostu* może być ważną pozycją również dla filozofów, a dla filozofów ekonomii i filozofów społecznych w szczególności, gdyż jak na pracę o charakterze empirycznym, książka Piątkowskiego oferuje niezwykle bogactwo myśli.

Bibliografia

Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J.A. 2005. "Institutions as the Fundamental Cause of Long-Run Growth." W: *Handbook of Economic Growth*, vol. 1A, P. Aghion, S. Durlau (red.), s. 385–472. Amsterdam–San Diego: Elsevier-North-Holland.

Friedman, M. 1966. "The Methodology of Positive Economics." W: *Essays In Positive Economics*, s. 3–16, 30–43. Chicago: University of Chicago Press.

Leder, A. 2014. *Prześlona rewolucja: ćwiczenia z logiki historycznej*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.

North, D.C. 1992. "Institutions and Economic Theory." *The American Economist*, 36(1): s. 3–6.

Piątkowski, M. 2019. *Europejski lider wzrostu. Polska droga od ekonomicznych peryferii do gospodarki sukcesu*, tłum. M. Lipa. Warszawa: Poltext.

Sawczuk, T., Piątkowski, M. 2019. *Sukces III RP to zupełnie hollywoodzka historia. A PiS to kontynuuje. Z Marcinem Piątkowskim rozmawia Tomasz Sawczuk*, Kultura Liberalna, <https://kulturaliberalna.pl/2019/10/15/europejski-lider-wzrostu-marcin-piatkowski-wywiad-tomasz-sawczuk/> (dostęp: 17.05.2021).

Sowa, J. 2011. *Fantomowe ciało króla. Peryferyjne zmagania z nowoczesną formą*. Kraków: Universitas.

Nota biograficzna / Biographical Note

Michał Pawłowski – absolwent filozofii i ekonomii na Uniwersytecie Warszawskim, finalista V edycji Konkursu o Nagrodę im. Barbary Skargi. Doktorant na Wydziale Ekonomii w European University Institute we Florencji.

Michał Pawłowski – graduate of philosophy and economics at the University of Warsaw, finalist of the Barbara Skarga Essay Competition. PhD student at the Department of Economics at the European University Institute in Florence.